

INHOUD

Over dit boek 13

1 Zinsbouw 17

1.1 Inleiding 17

1.2 Werkwoorden 19

1.2.1 Werkwoordsvolgorde 19

1.2.2 Meervoud of enkelvoud? 21

1.2.2.1 Onduidelijk onderwerp 21

1.2.2.2 Hoeveelheidsaanduider 22

1.2.2.3 Beperkende of bepalende bijzin 23

1.2.2.4 Reeksvormer 24

1.2.2.5 En en/of of 25

1.2.2.6 Afkorting 26

1.3 Voornaamwoorden 27

1.3.1 Verwijswoorden 28

1.3.1.1 Verwijstabel 29

1.3.1.2 Het verwijsstappenplan 29

1.3.1.3 Dat/wat-tabel 33

1.3.1.4 Het dat/wat-stappenplan 33

1.3.1.5 Welke of die? 35

1.3.1.6 Waarmee of met wie? 36

1.3.1.7 Wier, dier, wiens of diens? 36

1.3.2 Hen, hun, zij en ze 37

1.3.2.1 Het hen/hun-stappenplan 38

1.3.2.2 Hen, hun of ze? 39

- 1.3.2.3 *Hun als bezittelijk voornaamwoord en als onderwerp* 40
- 1.3.3 U, jou, mij en me 41
- 1.3.4 Alle(n), beide(n) en andere(n) 42
- 1.4 Bijvoeglijke naamwoorden 43
 - 1.4.1 Wel of geen -e? 44
 - 1.4.2 Bijvoeglijk gebruikte stofnaam 46
 - 1.4.3 Bijvoeglijk gebruikt voltooid deelwoord 46
- 1.5 Zinnen en bijzinnen 47
 - 1.5.1 Samentrekking 48
 - 1.5.2 Tante Betje 49
 - 1.5.3 Beknopte bijzin 50
 - 1.5.4 Beperkende en uitbreidende bijzin 51
 - 1.5.5 Als of dan? 52
 - 1.5.6 Wel of niet om? 53
 - 1.5.7 Doordat of omdat? 55
- 1.6 De invloed van zinsbouw op aantrekkelijke teksten 55
 - 1.6.1 Actief versus passief 56
 - 1.6.2 Werkwoordstijl versus naamwoordstijl 57
 - 1.6.3 Tangconstructie 59
- 2 Beeldspraak 61**
 - 2.1 Inleiding 61
 - 2.2 Vaste verbinding 63
 - 2.3 Metafoor 66
 - 2.4 Vergelijking 68
 - 2.5 Metonymie 71
 - 2.6 Fouten in beeldspraak 74
 - 2.6.1 Verhaspeling 74
 - 2.6.2 Misplaatste beelden 75

3	Woorden en stijlmiddelen	79
3.1	Inleiding	79
3.2	Woordkeuze	80
3.2.1	Connotatie	81
3.2.2	Stijlregister	82
3.2.2.1	<i>Ongemarkeerd versus gemarkeerd</i>	82
3.2.2.2	<i>Stijlbreuk</i>	83
3.2.3	Synoniemen	84
3.3	Stijlfiguren	85
4	Spelling	115
4.1	Inleiding	115
4.2	De basis	119
4.2.1	Het principe van de standaarduitspraak	120
4.2.2	Het principe van de vormovereenkomst	121
4.2.3	Het principe van de herkomst	122
4.2.4	Verenkeling van lange klinkers	124
4.2.5	Verdubbeling van medeklinkers	125
4.3	Los, aan elkaar of met een koppelteken?	126
4.3.1	Samenstellingen	127
4.3.1.1	<i>Samenstelling met een bijvoeglijk naamwoord, bijwoord of telwoord</i>	128
4.3.1.2	<i>Samenstelling met een werkwoord</i>	129
4.3.1.3	<i>Samenstelling met een eigennaam</i>	132
4.3.1.4	<i>Samenstelling met gelijkwaardige delen</i>	132
4.3.1.5	<i>Samenstelling met Griekse of Latijnse voorvoegsels</i>	132
4.3.1.6	<i>Samenstelling van werkwoorden met bijwoorden en voorzetsels</i>	133
4.3.1.7	<i>Los of vast met betekenisverschil</i>	135
4.3.2	Het koppelteken	136
4.3.2.1	<i>Koppelteken en klinkerbotsing</i>	137

- 4.3.2.2 *Koppelteken en bepaling* 138
- 4.3.2.3 *Koppelteken en eigennaam* 139
- 4.3.2.4 *Koppelteken tussen gelijkwaardige delen* 140
- 4.3.2.5 *Koppelteken in leenwoordgroep* 141
- 4.3.2.6 *Samenkoppeling* 141
- 4.4 Tussenletters 142
 - 4.4.1 Tussen-n 143
 - 4.4.1.1 *Het tussen-n-stappenplan* 143
 - 4.4.1.2 *De tussen-n in afleidingen* 146
 - 4.4.2 Tussen-s 146
- 4.5 Meervoud 147
 - 4.5.1 Woorden eindigend op een klinker met meervoud -s 148
 - 4.5.2 Woorden eindigend op een klinker met meervoud -en 149
 - 4.5.3 Meervoud van leenwoorden 150
 - 4.5.3.1 *Woorden uit het Engels* 150
 - 4.5.3.2 *Woorden uit het Frans* 151
 - 4.5.3.3 *Woorden uit het Latijn* 151
- 4.6 Verkleinwoorden 152
 - 4.6.1 Lange klinker aan het eind 153
 - 4.6.2 Verkleinvormen van leenwoorden 153
 - 4.6.2.1 *Woorden uit het Engels* 154
 - 4.6.2.2 *Woorden uit het Frans op een klinker* 154
 - 4.6.2.3 *Woorden uit het Frans op een medeklinker* 155
- 4.7 De apostrof 156
 - 4.7.1 Bezits-s 157
 - 4.7.1.1 *Eigennamen op een klinker* 158
 - 4.7.1.2 *Eigennamen op een s-klank* 159
 - 4.7.2 Weglating van letters 160
 - 4.7.2.1 *Voornaamwoorden* 161

- 4.7.2.2 *Naamvalsverbindingen* 161
- 4.7.2.3 *Getallen en namen* 161
- 4.7.2.4 *Overige vormen van weglating* 162
- 4.8 Wel of geen hoofdletter? 162
 - 4.8.1 *Eigennaam en titel* 163
 - 4.8.2 *Culturele en maatschappelijke stroming* 164
 - 4.8.3 *Historische gebeurtenis, tijdperk en geologische periode* 165
 - 4.8.4 *Feestdag en kalenderaanduiding* 165
 - 4.8.5 *Windrichting* 166
- 4.9 Accenten 166
 - 4.9.1 *Accenten in leenwoorden* 167
 - 4.9.1.1 *Woorden uit het Frans* 167
 - 4.9.1.2 *Woorden uit andere talen* 168
 - 4.9.2 *Klemtoon* 170
 - 4.9.3 *Trema* 171
- 4.10 Afkortingen 173
 - 4.10.1 *Punten in afkortingen* 174
 - 4.10.2 *Hoofdletters in afkortingen* 175
 - 4.10.3 *Afkortingen en andere woorden of woorddelen* 176
 - 4.10.3.1 *Samenstelling met afkorting, letter, cijfer en symbool* 176
 - 4.10.3.2 *Afleiding met afkorting, letter, cijfer en symbool* 177
 - 4.10.3.3 *Afkorting als werkwoord* 178
- 4.11 *Weglatingstreepje en afbrekingsteken* 179
 - 4.11.1 *Weglaten van woorddelen* 179
 - 4.11.2 *Afbreken* 181
- 4.12 *De trappen van vergelijking* 184
- 4.13 *Alles over d's en t's* 185
 - 4.13.1 *Het dt-loop-je* 186
 - 4.13.2 *'t Kofschip* 186

- 4.13.3 Het dt-stappenplan 188
- 4.13.4 Moeilijke voltooide deelwoorden 191
- 4.13.5 Meer dan één vervoeging mogelijk 192
 - 4.13.5.1 *Tegenwoordige tijd met verschillende vervoegingen* 192
 - 4.13.5.2 *Verleden tijd met verschillende vervoegingen* 192
- 4.13.6 Vervoeging van Engelse werkwoorden 193
- 4.13.7 De gebiedende wijs 195
- 4.14 Spreektaal versus schrijftaal 196

5 Leestekens 199

- 5.1 Inleiding 199
- 5.2 Punt, vraagteken en uitroepteken 200
 - 5.2.1 De punt in een zin 200
 - 5.2.1.1 *Beletselteken* 201
 - 5.2.1.2 *Structureringsteken* 202
 - 5.2.2 Vraagzin en uitroep 203
- 5.3 Komma 204
 - 5.3.1 Regels voor het gebruik van komma's 204
 - 5.3.1.1 *Plaats een komma als je er een hoort* 204
 - 5.3.1.2 *Plaats komma's om misverstanden te voorkomen* 205
 - 5.3.1.3 *Plaats komma's om zinnen te structureren* 205
 - 5.3.2 Wel of geen komma? 207
- 5.4 Puntkomma 208
 - 5.4.1 Puntkomma tussen zinnen 208
 - 5.4.2 Puntkomma in opsommingen 209
- 5.5 Dubbelepunt 210
- 5.6 Gedachtestreepje 211
 - 5.6.1 Tussenzin 212
 - 5.6.2 Wending 213

5.7	Aanhalingstekens	213
5.7.1	Dialogoog	214
5.7.2	Citaat	215
5.7.3	Ironie en betekenis	217
5.8	Combinaties van leestekens	218
5.8.1	Leestekens aan het eind van een zin	218
5.8.1.1	<i>Haakje en leestekens</i>	218
5.8.1.2	<i>Beletselteken en andere leestekens</i>	219
5.8.2	Aanhalingstekens en andere leestekens	220
5.8.3	Gedachtestreepjes en andere leestekens	222

Bijlage 1 Opfriscursus ontleden 223

Bijlage 2 Woordsoorten 243

Bijlage 3 Mannelijk, vrouwelijk of onzijdig? 249

Literatuur 256

Register 259

OVER DIT BOEK

Een cultuurtaal moet uiteraard iets kunstmatigs hebben, dat wil zeggen uniform gehouden worden, om begrepen te kunnen worden door allerlei groepen die van huis uit diverse dialecten spreken. Dat eist inspanning, die in beschaafde landen dan ook aan radiosprekers en krantenschrijvers, voor zover nodig, dwingend opgelegd wordt en die onderwijzers, predikanten en hoogleraren zich vrijwillig opleggen. Per decreet zou vastgesteld moeten worden wat goed Nederlands is en wat niet, welke woorden en zinsconstructies als verouderd te mijden zijn, of gebrekkig naar buitenlands voorbeeld nageaapt, en zo meer.

WILLEM FREDERIK HERMANS, *Door gevaarlijke gekken omringd*.
Amsterdam, 1988: 177.

Als een automobilist zich niet aan de regels houdt, heeft dat nogal eens nadelige gevolgen voor andere weggebruikers. En vaak ook voor hemzelf, als het niet door letsel is, dan toch wel door de bekeuring die een oplettende diender uitdeelt. Zondigen tegen de taalregels heeft geen fysieke of directe financiële consequenties. Taalregels zijn dan ook niet opgenomen in het Wetboek van Strafrecht en er is geen taalpolitie om op de naleving ervan toe te zien. Zou het decreet waar Hermans voor pleit daarin verandering brengen? Maar wie bepaalt dan of iets goed is, of dat iets is verouderd, en op grond waarvan precies? Welke woorden mogen wel in een woordenboek worden opgenomen en welke moeten er juist uit worden geweerd? En vooral: hoe zou je ooit nog een tekst kunnen schrijven als de zinsbouw

en de woordkeuze wettelijk zijn voorgeschreven? In dat laatste voorziet Hermans in het vervolg van het citaat:

Wat romanschrijvers en dichters doen, moeten ze misschien zelf weten, maar journalisten, schrijvers van wetenschappelijke verhandelingen, Kamerleden en ministers zouden zich er stipt aan moeten houden. Ze zouden er zelfs trots op moeten zijn als ze zich er, *zonder* buitengewone inspanning, aan *konden* houden.

Maar is dat niet in tegenspraak met de eerste zinnen van de aangehaalde passage? Zouden schrijvers van fictie dan maar wat mogen aanrotzooien? Als een schilder dat doet, is het resultaat nog steeds een schilderij, maar als een schrijver maar wat aanrotzooit, is het resultaat in het beste geval iets wat de lezer zo afleidt van de inhoud, dat de schrijver zich de moeite van het schrijven beter had kunnen besparen.

Wie a zegt, moet ook b zeggen, dus wil je iets bereiken met je tekst, dan moet je er ook voor zorgen dat je lezers niet struikelen over de buitenkant ervan. De aanwijzingen, tips en trucs in dit boek helpen je om het beste uit je teksten te halen. Om ervoor te zorgen dat er wat de vorm betreft niets op valt aan te merken. Om nog meer plezier bij het schrijven te hebben. En om je tekst zo te schrijven, dat een uitgever deze niet bij voorbaat op grond van de vorm afwijst.

Hoe vind ik wat ik zoek?

Alles wat met de vorm van teksten te maken heeft, passeert de revue in dit boek. De nadruk ligt daarbij op taalkwesties waar schrijvers van fictie mee te maken krijgen, en dat zijn natuurlijk veelal vragen waarmee ook non-fictieschrijvers worstelen. De onderwerpen volgen het schrijven van groot

naar klein, namelijk van formulering tot de punten en de komma's. Je kunt de inhoudsopgave gebruiken om te vinden wat je zoekt, maar daar is het uitgebreide register vanzelfsprekend ook heel geschikt voor. Om je tijdens het schrijven niet onnodig lang op te houden, is het boek zo opgezet, dat je heel snel een antwoord kunt vinden op je taalvraag. Het helpt daarbij als je begint met het zo kort mogelijk onder woorden brengen van je vraag. Als je dat hebt gedaan, kijk je in de inhoudsopgave voor een aanknopingspunt, of in het register voor een sleutelwoord of een tot enkele woorden teruggebracht probleem.

Symbolen en verwijzingen

In dit boek wordt verwezen naar tekstgedeeltes waar je meer informatie over een gelieerd onderwerp kunt vinden. Hoe dat wordt gedaan, wordt hierna toegelicht. Een specifieke verwijzing wordt in beginsel slechts eenmaal per genummerde sectie gegeven.

- ↑ **Kijk voor meer informatie eerder binnen hetzelfde hoofdstuk; de verwijzing wordt zo mogelijk gevolgd door een paragraafnummer of kadernummer.**
- ↓ **Idem, later in hetzelfde hoofdstuk.**
- ← **Kijk voor meer informatie in een hoofdstuk of bijlage eerder in het boek; de verwijzing wordt gevolgd door een hoofdstuk- of bijlagenummer, en zo mogelijk door een paragraafnummer en kadernummer.**
- **Idem, in een hoofdstuk of bijlage later in het boek.**
- Bn-x** **Bijlage *n*; het bijlagenummer wordt zo mogelijk gevolgd door paragraafletter *x*, eventueel gevolgd door een kadernummer.**
- ⑦ **Uitlegkader nummer *n* (per hoofdstuk genummerd).**
- 📌 **Valkuil, tip of toelichting.**